

УДК 339.924:314.7

DOI: 10.31891/2307-5740-2021-292-2-3

БОКОВЕЦЬ В. В.

ORCID ID: 0000-0001-6315-4961

e-mail: v.bokovets@vtei.edu.ua

ДАВИДЮК Л. П.

ORCID ID: 0000-0003-4202-1339

e-mail: l.davydiuk@vtei.edu.ua

Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету**ОЛІЙНИК О. М.**

ORCID ID: 0000-0002-4687-2408

e-mail: oksana_oliinyk@ukr.net

Київський національний університет культури і мистецтв

ВПЛИВ COVID-19 НА ЗОВНІШНЮ ТРУДОВУ МІГРАЦІЮ УКРАЇНЦІВ

У статті досліджено вплив COVID-19 на масштаб зовнішньої трудової міграції українців та її економічний та соціальний наслідки для країни. З'ясовано особливості міжнародної трудової міграції в умовах COVID-19 та визначити вірогідні перспективи трансформації міграційних тенденцій.

Ключові слова: зовнішня трудова міграція, пандемія, еміграція, імміграція, наслідки міграції.

VICTORIA BOKOVETS,**LYUDMILA DAVIDYUK**

Vinnytsia Institute of Trade and Economics of KNUTE

OKSANA OLIINYK

Kyiv National University of Culture and Arts

IMPACT OF COVID-19 ON EXTERNAL LABOR MIGRATION OF UKRAINIANS

According to the International Labor Organization (ILO), there are about 164 million migrant workers in the world. This shows that the main motive for the migration movement is job search. About three-quarters of all migrant labor flows come from high-income countries, where one in six workers is an immigrant. Conversely, the highest level of emigration is from those areas that have a high level of poverty and virtually no social protection. The spread of the coronavirus has led to the rapid closure of national borders, and the vast majority of migrant workers have found themselves without income and in difficulty, prompting the ILO to call the situation a "crisis within a crisis."

The COVID-19 pandemic has had a negative impact on migrant workers, regardless of their job status and qualifications. While workers in the hotel and restaurant and retail sectors lost their jobs, those employed in health care and agriculture, on the contrary, were in demand and at risk of infection. Thus, the pandemic has sharply exacerbated the scale, degree of risk and uncertainty inherent in migrant workers, leading to even greater vulnerability.

The article examines the impact of COVID-19 on the scale of external labor migration of Ukrainians and its economic and social consequences for the country. The peculiarities of international labor migration in the conditions of COVID-19 are clarified and probable prospects of transformation of migration tendencies are determined.

Most migrants are currently in a state of uncertainty. On the one hand, they are temporarily cut off from foreign earnings, on the other hand, even in conditions of impossibility of migration, they are not interested in vacancies offered on the labor market of Ukraine. Based on the above study, we can conclude that most likely in the near future the volume of emigration will remain at the current level, and if the economic downturn continues, the number of emigration flows from Ukraine will increase.

Key words: external labor migration, pandemic, emigration, immigration, consequences of migration

Постановка проблеми у загальному вигляді,

її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

За даними Міжнародної організації праці (МОП), в світі налічується близько 164 млн трудових мігрантів. Це свідчить, що основним мотивом міграційного руху є пошук роботи. Приблизно 3/4 всіх потоків трудових мігрантів припадає на країни з високим рівнем доходу, де кожний шостий працівник є іммігрантом. І навпаки, найвищий рівень еміграції з тих районів, які мають високий рівень бідності і практично відсутність соціального захисту. Поширення коронавірусу призвело до швидкого закриття національних кордонів, а переважна більшість трудових мігрантів опинилися без доходів і в скрутному становищі, що спонукало МОП назвати ситуацію «кризою всередині кризи».

Пандемія COVID-19 негативно вплинула на трудових мігрантів незалежно від статусу виконуваної роботи і кваліфікації. У той час як працівники секторів готельно-ресторанного бізнесу і роздрібною торгівлі втратили роботу, зайняті в охороні здоров'я і сільському господарстві, навпаки, виявилися затребувані і піддалися загрози зараження. Таким чином, пандемія різко загострила масштаби, ступінь ризику і невизначеність, які притаманні трудовим мігрантам, що призвело до ще більшої їх уразливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідження впливу пандемії на міжнародну трудову міграцію зайняли в останній рік важливе місце на сторінках зарубіжних та вітчизняних наукових і ділових видань. Цій тематиці присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як Лібанова Е. М., Позняк О. В., Банчук-Петросова О. В., Шайда С. Р., Малиновська О., Прибиткова І., Романюк М. та ін.

Формулювання цілей статті

Метою статті є оцінка рівнів масштабу зовнішньої трудової міграції українців та її економічний та соціальний наслідки для країни, з'ясувати особливості міжнародної трудової міграції в умовах COVID-19 та визначити вірогідні перспективи трансформації міграційних тенденцій.

Матеріали і методи

Теоретичну і методичну основу дослідження складають методи економічної теорії під час написання теоретичної частини, економіко-математичні в ході аналізу ефективності та результатів впливу пандемії на рух трудових ресурсів, діалектичний метод наукового пізнання та загальнонаукові методи пізнання: методи теоретичного узагальнення, аналізу і синтезу.

Виклад основного матеріалу

Пандемія COVID-19 внесла суттєві корективи у тенденції трудової міграції. Введення карантину спричинило не тільки різке обмеження мобільності населення, а й призупинення або скорочення діяльності багатьма підприємствами і навіть цілими секторами економіки, де працювали мігранти з України. Загалом трудові мігранти, включно із українськими, є однією із тих груп, які під час стрімкого поширення COVID-19 найбільше постраждали через втрату роботи, заробітків, неможливість отримання належного соціального захисту у країнах перебування [3, с. 26].

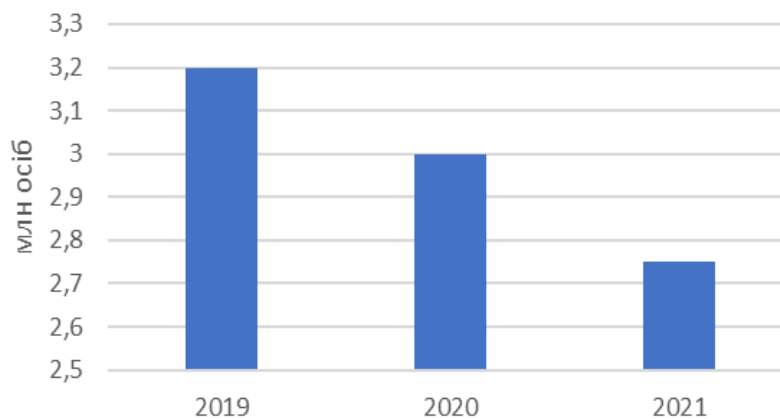

Рис. 1. Кількість міжнародних трудових мігрантів 2019–2021 рр. [7]

За даними Міністерства соціальної політики, в 2019 році налічувалося 3,2 млн трудових мігрантів. В окремі періоди, під час сезонних робіт, було 7–9 млн мігрантів.

Водночас на постійне проживання за кордон у 2019 році виїхали 11 311 осіб, а повернулися – 1996 [7]. У 2020 році, за даними голови Національного банку України, було близько 3 млн трудових мігрантів [5]. Протягом року в країну повернулися близько 500 тисяч осіб, але переважно через пандемію коронавірусу. Довгострокові мігранти, чимало з яких мають дозвіл на постійне проживання, а іноді й громадянство країни-реципієнтів, переважно залишились за кордоном. Однак масштаби повернення мігрантів не мали ознак масової евакуації. У 2021 році, за даними Інституту демографії та соціальних досліджень, кількість трудових мігрантів становить 2,5–3 млн [7].

За результатами дослідження, проведеного в Польщі, після введення карантину у цій країні майже третина українських мігрантів повністю або частково втратили роботу і, відповідно, заробітки, у багатьох закінчувався термін перебування [6]. Однак це стосується не всіх категорій мігрантів. Робітники-мігранти сильно представлені у критичних заняттях на передовій війни проти цієї пандемії, таких як охорона здоров'я (медики та медсестри), сезонні працівники сільського господарства, доглядачі та прибиральники. Так, більшість країн доклали зусиль для утримання на своїй території медиків (різного рівня кваліфікації), домашніх працівників та різного роду обслуговуючого персоналу. Зокрема, Велика Британія продовжила візи близько 2800 медичним працівникам-мігрантам, до яких належать лікарі, медсестри та фельдшери. Зміни стосуються також членів їхніх сімей. Зацікавленість у відновленні прибуття трудових мігрантів на сезонні роботи у свої країни висловлювали уряди Австрії, Бельгії, Великої Британії, Данії, Ізраїлю, Німеччини, Норвегії, Чехії, Фінляндії тощо.

Для прикладу, цього року складно почати без трудових мігрантів сезонні роботи в Польщі. Окрім того, дефіцит робочої сили відчувають будівельна, меблева, метало- та деревообробна галузі тощо. Ураховуючи об'єктивну потребу в працівниках, цілком логічно, що багато країн призначення запровадили різноманітні заходи, спрямовані на захист мігрантів та надання їм допомоги. Передусім йдеться про врегулювання правового становища іноземців, які внаслідок карантину не могли ні повернутися додому, ні врегулювати свій статус у іншій державі (табл. 1).

Таблиця 1

Заходи, спрямовані на захист мігрантів та надання їм допомоги, впроваджені окремими країнами

Країна	Зміст заходів
ЄС	Більшість європейських країн дозволили мігрантам, у яких строк дії візи або дозволу на перебування закінчувався під час карантину, легально залишатися в країні, допоки обмеження не будуть зняті, плюс 30 днів для того, щоб вони могли врегулювати своє становище
Польща	В урядовій програмі виходу з кризи передбачено можливість для іноземців, які працювали за трудовими угодами на підприємствах, змушених припинити свою діяльність через коронавірус, отримувати 80 % зарплати, а тим, хто уклав із роботодавцем угоди підяду (таких серед українців більшість) – 80 % мінімальної зарплати. Великі польські рекрутингові агентства пропонують мігрантам, у яких збігає строк чинності документів, безкоштовно оформити дозволи на перебування в Польщі на термін до трьох років. Більше того, за власний рахунок вони створили декілька пунктів, де працівники, які прибувають з України, можуть перебути період обов'язкової обсервації перед тим, як приступити до роботи. У рамках програми з порятунку польської економіки «Антикризовий щит» у квітні набрав чинності новий Закон (Ustawa o szczególnych instrumentach wsparcia w związku z rozprzestrzenieniem się wirusa SARS-CoV-2), у якому йдеться про те, що іноземцям, в яких під час пандемії завершиться термін віз і карт перебування в Польщі, дозволено легально перебувати в Польщі весь термін епідемії і 30 днів після цього
Португалія	З метою забезпечення всім, хто перебуває на її території, доступу до медичної та соціальної допомоги було оголошено тимчасову міграційну амністію
Італія	Оголошено масову легалізацію мігрантів, зайнятих у сільському господарстві та сфері домашніх послуг. Мігрантам надано право легально перебувати в країні впродовж шести місяців для пошуку роботи та укладення трудової угоди. У разі підписання контракту посвідку на перебування буде продовжено на строк його дії
Канада	Країна звільнила основні категорії працівників-мігрантів від обмежень поїздки, коли їхні кордони були закриті для іноземців
Великобританія	Подовжено візи близько 2 800 мігрантів – фахівців у сфері охорони здоров'я. Сюди входять лікарі, медсестри та фельдшери. Окрім того, надано безкоштовний доступ до медичних послуг для всіх мігрантів, незважаючи на їхній міграційний статус, у разі підозри на коронавірус, включаючи тестування та лікування
Німеччина, Фінляндія	Організація трансферу спеціальних рейсів для залучення трудових мігрантів на сезонні роботи, тоді коли все населення знаходилося на ізоляції

Складено на основі [1, с. 113–114]

Варто зазначити, що уряд України очікував масового повернення працівників на батьківщину, тому анонсував створення робочих місць з мінімальною заробітною платою в дорожньому будівництві. Однак такі робочі місця не були привабливими. Як наслідок, масштаби повернення українців з-за кордону виявилися не такими катастрофічними, як очікувалося. За даними Держприкордонслужби України, упродовж березня-травня позитивне сальдо в'їзду громадян України склало 429 тис. осіб (для порівняння: у грудні 2019 р. позитивне сальдо склало 400 тис. осіб й було повністю компенсоване виїздом у наступні два місяці).

Оскільки для економік країн, що розвиваються, кошти, які трудові мігранти переказують на батьківщину, становлять важливе джерелом доходу, то внаслідок скорочення закордонних заробітків існує серйозна загроза посилення економічної нестабільності та соціальної напруги в цих країнах. Очевидно, що трансформація ринку праці, перехід на дистанційний формат роботи, згорання діяльності підприємств стали складним випробуванням для мільйонів мігрантів, які в першу чергу потрапляють під загрозу звільнення через карантинні заходи.

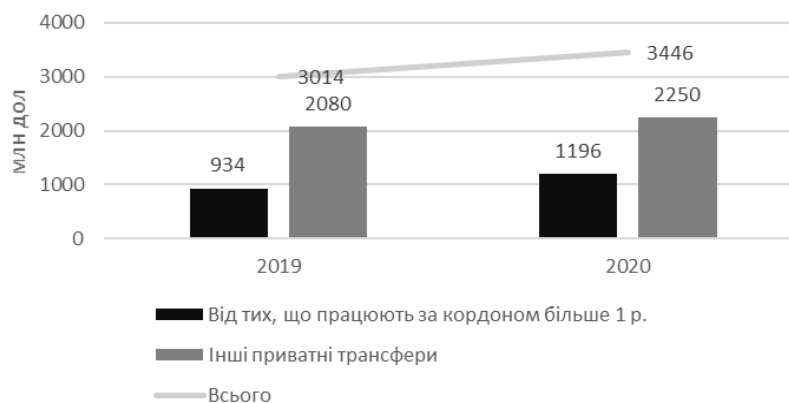

Рис. 1. Приватні грошові перекази з-за кордону 2019–2020 рр.

Складено на основі [2]

Для України грошові перекази трудових мігрантів також є важливою статтею надходження валюти. Тому вимушене повернення трудових мігрантів додому, неможливість виїзду на сезонні роботи за кордон, втрата закордонних заробітків можуть завдати удару добробуту українських родин, посилити проблему нестачі робочих місць, призвести до зростання безробіття [7].

Розглянемо як ситуація з поверненням трудових мігрантів вплинула на економіку країни. Проаналізуємо динаміку приватних грошових переказів з-за кордону у 2019–2020 рр. (див. рис. 1).

Сума надходжень приватних переказів з-за кордону у 2019 році становила 3014 млн дол., у 2020 році вона зросла на 432 млн дол. і становила 3446. Можна припустити, що це спричинено вимушеним поверненням заробітчани на батьківщину, а отже акумуляцією всіх заощаджень.

Зазнав змін ринок робочої сили у зв'язку з поверненням трудових мігрантів (рис. 2).

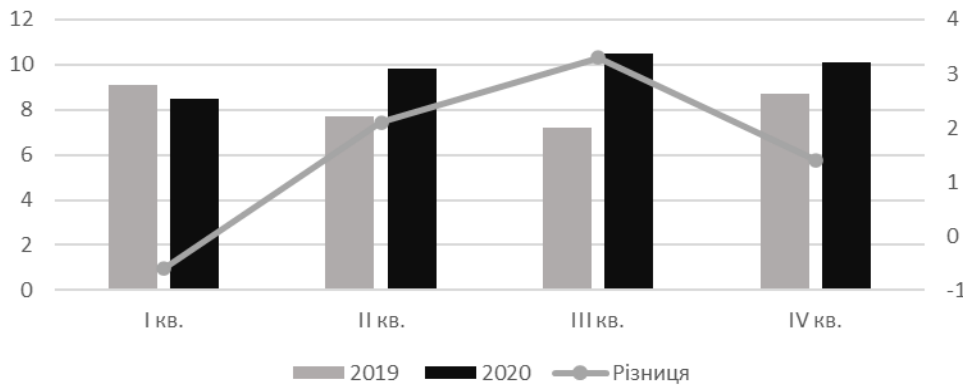

Рис. 2. Рівень безробіття у 2019–2020 рр. серед населення віком 15–70 років, %

Складено на основі [5]

На початок 2021 р. 485,3 тис. українців мають статус безробітного, що на 33% більше, ніж в 2020 р. За даними Державної служби зайнятості 420,7 тис. українців отримували допомогу з безробіття, що на 136,7% більше, ніж попередній рік. Нині в базі даних Державної служби зайнятості налічується 44 тис. вакансій – на 20,5% менше, ніж на цю ж дату 2020 року [4]. Як бачимо рівень безробіття суттєво зріс у 2020 р. порівняно з 2019. Серед причин: складна економічна ситуація, вимушене призупинення діяльності приватними підприємствами, скорочення доходів бізнесу, повернення частини трудових мігрантів в Україну.

Варто зазначити, що тоді як державою було проведено ряд заходів, щодо покращення фінансового стану населення та зменшення вимушених скорочень штатних працівників підприємствами. Починаючи з квітня 2020 року діяла програма надання допомоги по частковому безробіттю для суб'єктів малого або середнього бізнесу, які є застрахованими особами. Але ці заходи стосувалися населення, що працювали у середині країни, у той час та частина трудових мігрантів, що змушена була повернутися під час пандемії на батьківщину залишилася без підтримки держави.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок

Наразі більшість мігрантів перебуває у стані невизначеності. З одного боку, вони тимчасово відрізані від закордонних заробітків, з іншого, навіть в умовах неможливості здійснення міграції їх не цікавлять вакансії, котрі пропонуються на ринку праці України. Виходячи з вище наведеного дослідження можна зробити висновок, що скоріше за все у найближчому майбутньому обсяги еміграції зберігатимуться на існуючому рівні, а у випадку продовження спаду в економіці, чисельність еміграційних потоків з України збільшуватиметься. Забезпечення певного рівня матеріального добробуту, запобігання зубожінню населення в умовах глибокої соціальної кризи і, таким чином, зниження соціального напруження в суспільстві є найважливішими наслідками міжнародної міграції. З іншого боку, Україна втрачає трудові ресурси та зіштовхується з низкою соціальних проблем, які пов'язані з вихованням і навчанням дітей трудових мігрантів, що залишаються без належного нагляду дорослих. Уже давно назріла потреба розробки та впровадження програм циркулярної міграції сумісно з урядами країн призначення наших мігрантів.

Це вигідно обом сторонам, тому Україна має реальні можливості домовитись про залучення країн ЄС до фінансування таких програм. У цьому контексті новітні патерни міграції сезонних працівників з України на основі міжурядових домовленостей, безумовно, є позитивним явищем. Українським властям важливим напрямом дій є запровадження програм, спрямованих на легальне працевлаштування за кордоном: це сприятиме захисту прав наших співвітчизників за кордоном і швидшому досягненню поставлених мігрантами цілей, пов'язаних передусім із накопиченням активів. У рамках легалізації необхідно також активізувати переговорний процес щодо укладення угод про пенсійне забезпечення з країнами, де працюють українські мігранти, здійснювати контроль за реалізацією чинних угод.

Література

1. Банчук-Петросова О. В. Міжнародна трудова міграція в умовах COVID-19: правовий аспект. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. 2020. № 31. С. 112–116.
2. Грошові перекази в Україну / Мінфін. 2021. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/transfer/2020/> (дата звернення: 17.04.2021).
3. Лібанова Є. М., Позняк О. В. Зовнішня трудова міграція з України: вплив COVID-19. Демографія та соціальна економіка. 2020. 4 (42). С. 25–40.
4. Офіційний сайт Державної служби зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/>.
5. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 16.04.2021).
6. Третина українських заробітчан в Польщі втратили або обмежили роботу. URL: <https://ubr.ua/labor-market/work-in-figures/tret-ukrainskikh-zarobitchan-v-polshepoterjali-ili-ohranichili-rabotu-3891760> (дата звернення 15.04.2021).
7. Трудова міграція: скільки українців працювали за кордоном в 2019–2021 роках. Слово і Діло. Аналітичний портал. 2021. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziya-skilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokakh> (дата звернення: 17.04.2021).
8. Шайда С. Р. Вплив пандемії COVID-19 на міжнародну міграцію. Теоретичне та практичне застосування результатів сучасної науки. 2020. № 1. С. 14-15.
9. Боковець В. В., Давидюк Л.П. Електронна торгівля та її значення для розвитку бізнесу. Вісник Хмельницького національного університету. 2021. № 1 (290). С. 210–214.

References

1. Banchuk-Petrosova O. V. (2020) Mizhnarodna trudova mihratsiia v umovakh COVID-19: pravovyi aspekt [International labor migration in the conditions of COVID-19: legal aspect.]. Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho, №31. P. 112-116.
2. Hroshovi perekazy v Ukrainu. Minfin. 2021. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/transfer/2020/> (Accessed: 17.04.2021).
3. Libanova Ye. M., Pozniak O. V. (2020) Zovnishnia trudova mihratsiia z Ukrainy: vplyv COVID-19 [External labor migration from Ukraine: the impact of COVID-19.] Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. 4 (42). p. 25-40.
4. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby zainiatosti Available at: <https://www.dcz.gov.ua/> (Accessed: 17.04.2021).
5. Ofitsiyni sait Natsionalnoho banku Ukrainy. Available at: <https://bank.gov.ua/> (Accessed: 17.04.2021).
6. Tretyna ukrainskykh zarobitchan v Polshchi vtratyly abo obmezhyly robotu. Available at: <https://ubr.ua/labor-market/work-in-figures/tret-ukrainskikh-zarobitchan-v-polshepoterjali-ili-ohranichili-rabotu-3891760> (Accessed: 17.04.2021).
7. Trudova mihratsiia: skilky ukrainsiv pratsiuvaly za kordonom v 2019-2021 rokakh. Slovo i Dilo. Analitychnyi portal. 2021. Available at: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziya-skilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokakh> (Accessed: 17.04.2021)
8. Shaida S.R. (2020) Vplyv pandemii COVID-19 na mizhnarodnu mihratsii. The impact of the COVID-19 pandemic on international migration.] Teoretychne ta praktychne zastosuvannia rezultativ suchasnoi nauky. №1. p. 14-15.
9. Bokovets V.V., Davydiuk L.P. (2021) Elektronna torhivlia ta yii znachennia dlia rozvytku biznesu [E-commerce and its importance for business development.]. Herald of Khmelnytskyi National University. № 1 (290). p. 210-214.

Надійшла / Paper received : 24.03.2021

Надрукована/Printed : 01.06.2021